

Чурсін О. В.

аспірант, Харківська державна академія
дизайну і мистецтв

ПЛЕНЕРИ ТА ЇХ РОЛЬ В СУЧАСНОМУ ПЕЙЗАЖНОМУ ЖИВОПИСУ ХАРКОВА

Анотація. У статті розглядаються питання розвитку сучасного пейзажного живопису Харкова і значення Всеукраїнських і Міжнародних пленерів для становлення сучасної харківської пейзажної школи, росту професійної майстерності як визнаних, так і молодих харківських пейзажистів. Аналізується творчість деяких провідних пейзажистів Харкова – учасників Всеукраїнських та Міжнародних пленерів.

Ключові слова: пленер, живопис, пейзаж, мистецтво, простір.

Аннотация. Чурсин А. В. Пленэры и их роль в современной пейзажной живописи Харькова. В статье рассматриваются вопросы развития современной пейзажной живописи Харькова и значение Всеукраинских и Международных пленэров для становления современной Харьковской пейзажной школы, роста профессионального мастерства как известных, так и молодых харьковских пейзажистов. Анализируется творчество некоторых ведущих пейзажистов – участников Всеукраинских и Международных пленэров.

Ключевые слова: пленэр, живопись, пейзаж, искусство, пространство.

Annotation. Chursin A. V. Plain airs and their role in modern landscape painting of Kharkov. In the article some questions of development of modern landscape painting in Kharkov and importance of All – Ukrainian and International plain – airs for development of professional skills of both wide – known and young Ukrainian painters are considered. The creative work of some leading painters of Kharkov, who are participants of All – Ukrainian and International plain – airs is analysed.

Key words: plain – air, painting, landscape, art, space.

Надійшла до редакції 15.12.2011

Постановка проблеми. Сучасний пейзажний живопис Харкова має традиції, які ідуть від С. Васильківського, П. Левченка, М. Беркоса, М. Ткаченка, Д. Бурачека. Сьогодні пейзажного живопису Харкова, як і України в цілому, багато в чому придбане завдяки бурхливому розвитку руху творчих пленерів, Всеукраїнських і Міжнародних. Участь у пленерах, їх значення для розвитку творчої індивідуальності пейзажистів, зростання професійної майстерності потребує певних узагальнень.

Актуальність дослідження. Значення участі сучасних художників – реалістів у пленерах і їх роботи над пейзажними етюдами важко переоцінити, особливо у зв'язку з втратою навичок роботи над тематичним пейзажем, пейзажем-картиною, образним вирішенням творів. Пейзажний етюд – це постійна робота над удосконаленням, матеріал для душі і для втілення у композиційних пейзажах. Особливо актуальним є вдосконалення майстерності молодих мистців на тлі свободи самовизначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Харківська пейзажна школа, її традиції і сучасні досягнення окремих художників розглядаються у статтях О. Денисенко, А. Сазонової, Л. Савицької, О. Соловйової, О. Головки. Виникнення пленерного руху сучасної України розглядає В. Немцова. Статті О. Федорука (Київ) присвячені діяльності пленерів у Севастополі («Ми – із Севастопольської творчої команди»). Але в цілому ще не розглянуто вплив участі у пленерах на творчість художників-пейзажистів, зокрема Харкова, формування їх творчої манери, індивідуальних рис, тощо.

Формулювання цілей статті. Наукові задачі полягають у:

- виявленні особливого характеру сучасного пейзажного живопису Харкова – пленеризму;
- розкритті характерних рис творчості найбільш відомих пейзажистів харків'ян – учасників Всеукраїнських, Міжнародних та інших пленерів.

Результати дослідження. Мистецтво Харкова у період гострої заполітизованості 50 – 70-х років ХХ століття продовжувало свій розвиток у руслі так званого «соціалістичного реалізму», коли художнику дозволялось лише оспівувати трудові подвиги, героїв праці, індустріальні краєвиди і т. д. Саме тому пленерний пейзаж, етюд став тим засобом спілкування художника із життям, з рідною природою, де не потрібно було кривити душею, а навпаки – розкритим серцем оспівувати різноманітні мотиви, красу рідної землі.

Традиції реалізму і пленерного живопису харків'ян – С. Васильківського, П. Левченка, М. Беркоса, М. Ткаченка були продовжені (не зважаючи на засилля «революційного мистецтва» у 20-ті роки) завдяки таким майстрам реалістичної школи як О. Кокель, С. Прохоров, М. Деревус, М. Самокиш, М. Бурачек і інші, які добре зналися із своїми попередниками, були їх однодумцями у вираженні пейзажного образу. Окрім цього, багато художників-харків'ян були учасниками Великої Вітчизняної війни і після перемоги з великою любов'ю до рідної землі почали писати пейзажі, працюючи здебільше на пленері. Це визначні майстри Й. Карась, П. Шигимага, А. Сафаргалін, І. Селищев, Г. Томенко, В. Сизиков, О. Вяткін, А. Константинопольський та інші.

Інтерес до пейзажу у наші дні має свою обґрунтованість і закономірність. Серед сучасних художників мало знайдеться таких, хто не любив би природи, не писав би етюди пейзажів. До того ж сучасне життя характерне занедбаністю

проблем захисту природи, питань екології, зберігання тих куточків рідної землі, що ще не знищені діяльністю людей. Зміна економічних пріоритетів теж значною мірою так чи інакше впливає на творчість багатьох художників, коли тематична картина втратила своє колишнє значення і вони звернулися до пейзажу.

Є багато жанрів, у яких мистці втілюють свої пошуки, але пейзаж незмінно залишається життєво актуальною і привабливою темою. У пейзажі приховані великі можливості. Однак ні один, навіть геніальний художник, не може розповісти про природу все, тому що у пейзажі він говорить і про самого себе. У художній творчості у кожного свій шлях. Тому і не можливі одні і ті ж, придатні для всіх поради і підказки з приводу образного розкриття пейзажної теми. Тільки одне однакове для всіх: вибір теми визначається насамперед великим інтересом і бажанням. За специфікою своїх задач художник-пейзажист більше, ніж представники інших жанрів, пов'язаний з безпосереднім відображенням оточуючого світу.

Існує думка, що у зв'язку із самими різноманітними і частовзаємовиключними поглядами про неприпустимість етюд-пейзажу, що він принижує творчу фантазію. Такий погляд є помилковим. І найкращим підтвердженням цього є небувалий розквіт пленерного пейзажного живопису Харкова нині. Головним чином цьому сприяє розвиток руху Всеукраїнських та Міжнародних пленерів, починаючи з кінця 90 – х років ХХ століття, які продовжують набувати сили і множитись.

Творчі пленери (від фр. en plein air – «на відкритому повітрі») відбуваються у різних містах і мальовничих куточках України за підтримкою Національної спілки художників, Міністерства культури України, міських органів влади, а також за приватною ініціативою і підтримкою прихильників пейзажного мистецтва. Творчі пленери – це спільна робота групи художників (здебільше із 10 – 15 членів) безпосередньо на природі.

Існує вже досить велика кількість пленерів, але найбільш вагомими і популярними з них є Седнівський (Будинок художника НСХУ, Чернігівська область), Будинок творчості ім. К. Коровіна (м. Гурзуф, НСХУ), Міжнародний Репінський пленер (м. Чугуїв, ХО НСХУ); пленер «Шляхами Васильківського», Святогірські пленери (м. Святогірськ, Донецької області, ДО НСХУ), пленери у Севастополі (НСХУ та приватні), на острові Хортиця (НСХУ), Очакові (МО НСХУ), Нікополі, у м. Мукачеві (Закарпаття), Лебедині (Сумська область), Немиріві (Київська область), Славську (у Карпатах), Черногорії та деякі інші.

Відомий художник В. Яковлев наголошував, що «художник-пейзажист должен сдвинуться с привычных, насиженных мест и, окинув зорким глазом великолепные просторы..., найти для себя новые и жизнеутверждающие мотивы и новую монументальную технику» [16, с. 51]. Для художника пленер – це єднання з природою, розмова з нею «віч на віч», відображення на полотні барвистого багатства природи, різноманітного стану довкілля протягом дня у різні пори року. Пленери – це можливість працювати з природи за межами майстерні. Для істинного художника-пейзажиста це завжди велика подія. Оскільки на пленерах працює завжди група мистців з різних міст України, а на Міжнародних, наприклад, Репінських у Чугуєві – з інших держав СНД і зарубіжжя, створюються умови для творчого спілкування, обміну досвідом, підвищення майстерності. Тут виявляються і підтримуються молоді талановиті пей-

зажисти. Пленери не тільки сприяють розвитку творчої особистості, росту професіоналізму, а й, за висловом мистецтвознавця В. Немцової, «пленери – це краший засіб відродження національної пам'яті і відновлення зв'язку часів» [3, с. 265].

Сучасні пейзажисти Харкова, які відчувають і підтримують традиції пленерного живопису попередніх поколінь пейзажистів-харків'ян, не могли не відгукнутися на підйом руху творчих пленерів.

Серед найбільш активних учасників пленерів є Ю. Вінтаєв, В. Чурсін, В. Бабак, В. Панов, М. Алатарцев, В. Ганоцький, В. Чурсіна, В. Сафіна, О. Коцарев, Н. Вінтаєва. З молодих художників це О. Дмитрієв, О. Кріушин, Д. Єфіменко, С. Коваленко, О. Чурсін, Н. Третьякова, В. Ковальов, К. Волошко, О. Мороз і ін.

Заслужений діяч мистецтв України Ю. Вінтаєв – лідер харківських пейзажистів, для яких пленер – один з головних засобів творчого життя. Для його робіт характерні свобода і широта письма, багатство технічних засобів, яскравість і блиск колористичного втілення мотиву, надзвичайна свіжість кольорів, чітке композиційне вирішення. За словами мистецтвознавця О. Соловйової, розвитку творчої особистості Ю. Вінтаєва «особливо сприяли виїзні пленери художників України, які відбувалися в Криму. Кримські пейзажі Вінтаєва, яскраві, соковиті, випромінюють світло південного сонця» [9, с. 2]. Найбільш характерними для його творчості є роботи «Вуличка Гурзуфу» (2000), «Балаклава» (2001), «Штормить» (2001), «Полудень» (2001), «Пристань. Човни» (2002), «Червоні виноградники» (2003, 2010), «Краснопавлівка» (2010). Ю. Вінтаєв працює в особистій техніці поєднання акрилу і олії, де основою є полотно, картон або ДВП.

Для В. Панова найчастіша тема пленерних пейзажів – місто, архітектурні споруди, церкви, монастирі, історичні будови у різні пори року. Він є учасником пленерів у Седнів, Криму, Міжнародних Репінських у Чугуєві, а також «Шляхами Васильківського», пленерів у Карпатах. Його пейзажі вирізняються продуманим композиційним вирішенням, незвичайним теплим колоритом, вони насичені світлом і повітрям. Архітектура у В. Панова завжди зігріта присутністю людини. У його пейзажах Харків – це величезне місто з вируючим і бурхливим життям, але зігріте почуттям художника, корінного харків'янина. Історичні місця інших куточків України у полотнах В. Панова завжди пов'язані із роздумом про історію і людей, які там живуть. Найчастіше автор працює у техніці олійного живопису на полотні, заґрунтованому за особистими рецептами.

Одним з провідних пейзажистів Харкова і постійним учасником багатьох Всеукраїнських і Міжнародних пленерів є В. Чурсін – вихованець Луганського художнього училища і Харківського художньо-промислового інституту (1980). Багато творчої уваги він приділяє пейзажу різних місць Слобожанщини, околицям Харкова. Плідною була участь у Міжнародному Репінському пленері (2001, 2004, 2005, 2009), пленері у Севастополі, Гурзуфі, Керчі (1999, 2002, 2006, 2011), у Святогірську (2005, 2006), Седневі (2007), Хотимиську (Росія, 2000). В. Чурсін створив багато пейзажів, які щорічно демонструються на Персональних, Всеукраїнських, Міжнародних і обласних виставках. Його пейзажі «Місток» (2002), «Ранок на Дінці» (2004), «Озерце» (2004), «Осінь на річці Лопань» (2006), «Яблуневий рай» (2007), «Полудень»

Седнів» (2007), «Оksamитовий жовтень» (2008), «Після дощу» (2009), «Наприкінці зими» (2010), «Веселий безрезень» (2011) та інші вирізняються щирою поетичною інтонацією. Мистецтвознавець В. Немцова писала: «Ему свойственно глубокое преклонение перед природой Украины, понимаемой не отвлечённо, но как хорошо обжитая и конкретная среда с её уникальной, до глубины души прочувствованной атмосферой, включая высокое небо с пышными облаками и цветущую землю. Его образы напрямую соотносятся с давними традициями и архетипами национальной пейзажной живописи» [3, с. 266].

Задумкою В. Чурсіна, для зростання його професійних навичок, набуття своїх індивідуальних творчих рис велику роль відіграє спілкування під час роботи на пленерах з Ю. Вінтаєвим, А. Зорко (Київ), О. Чередніченком (Суми), С. Дуплієм (Київ), О. Поляковим (Донецьк) і багатьма іншими відомими художниками. Робота поруч з ними і надихає, і навчає різноманітним підходам до втілення конкретного художнього образу у пейзажі.

Якщо на початку творчої діяльності для В. Чурсіна була характерна техніка акварелі (використання цієї техніки під час пленерів – це окрема розмова), то тепер він працює виключно в техніці олії на полотні фабричного виготовлення середньої зернистості, картоні, заґрунтованому на основі емульсійних білил і ПВА, іноді він використовує ДВП. Характерними розмірами при роботі на пленері є 60x80, 70x80, 80x90, 70x90 см. Окрім того, В. Чурсін створює велику кількість невеликих за розміром етюдів на картоні як матеріал для роботи у майстерні над композиційними пейзажами.

В. Бабак і М. Алатарцев – пленеристи із значним досвідом і досягненнями у традиційному підході до пейзажу Слобожанщини. Вивірені за композицією, їх роботи притягують майстерністю передачі різноманітних куточків природи у всі пори року, не виділяючи якусь одну. Роботи В. Бабака «Старий млин. Немирів» (2003), «Чугуївські дороги» (2004), «Відлига» (2005), «Вечірній мотив» (2007, 2009), «Весна» (2008), «Монастир у с. Підкамені» (2009), «Брама Золочівського замку» (2010), «У Форосі» (2011), «Балаклава» (2011), виконані під час роботи на пленерах, є певними досягненнями у його творчому зростанні.

М. Алатарцев теж бере активну участь у багатьох пленерах України, Росії (Седнів, Гурзуф, Чугуїв, Белгород (Росія)) і працює виключно на пленерах. М. Алатарцев знаходить свою особливу розмову з природою і відображає її портретні риси, частіше за все у підвищеному емоційному стані. Участь у пленерах збагачує його численною зміною пейзажних мотивів різних місць України і дає змогу знаходити в них як неповторну єдність, так і особливість характерних рис.

Для В. Сафіної робота на пленері теж є основою. Вона багато подорожує, працюючи у Китаї, Італії, Чорногорії і, звичайно, різних місцях України, зокрема Слобожанщині та Криму. Пейзажі В. Сафіної приваблюють особливою чистотою і яскравістю фарб, свіжим колористичним баченням та різноманітністю у підході до вибору сюжетів і їх композиційного втілення. Вона – неодноразовий учасник пленерів різного рангу, які збагатили її творчий здобуток з боку висвітлення палітри і сміливості композиційних вирішень. З кращих її робіт – «Бухта Чехова» (2000), «Вулиця Бажанова» (2003), «Рівно. Старе місто» (2005), «Колізей» (2005), «Передчуття весни» (2006).

Плідно працюють на пленерах художники молодшого покоління, вихованці відділення «станковий живопис» Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Це – О. Дмитрієв, О. Кріушин, Д. Єфіменко, М. Ковальова, С. Коваленко, Н. Третьякова, В. Ковальов, О. Чурсін, К. Волошко, О. Мороз, Р. Михайлов, К. Чоботов, М. Некрасова, М. Чепелева і інші. Молоді художники доводять своєю творчістю, що потенціал реалізму ще далеко не вичерпаний. Їх участь у пленерах збагачує їх професійний рівень і творчий здобуток, поступово викристалізовує їх особисті, індивідуальні риси художника. В. Немцова пише: «Плодотворность их поиска определяется тем, что им лучше других удалось преодолеть шок от полной свободы творческого самоопределения и давления рынка...» [3, с. 266].

Висновки. Робота на пленері вирізняється тим, що в умовах обмеженості часу потрібно поєднувати синтез почуттів, думок із засобами виконання, які дають відчуття правдивої передачі природи.

Визначаючи характерні риси сучасного пейзажного живопису Харкова, можна зауважити, що для одних художників пленерний пейзаж є вже цілком закінченим твором, для інших – робота над пейзажем починається на пленері, а завершується у майстерні, де з великої кількості написаних етюдів художник відбирає потрібне і відкидає випадкове.

Основні риси сучасного пейзажного живопису Харкова – прагнення до створення пейзажу – образу на природі, різноманітність бачення і вираження індивідуальних поглядів на сутність мотиву, пошук нових технічних прийомів, експерименти у використанні сучасних матеріалів.

Своєрідність мистецтва сучасних харківських художників-пейзажистів виявляється у прагненні до пізнання глибин краси рідної землі. Пленер стає одним з головних засобів виявлення цих прагнень.

Література:

1. Бархатный пленер. Альбом – каталог. – Ялта, Изд. Жерибор, 2006.
2. Валентина Сафина. – Х.: Майдан, 2004.
3. Донецкий пленер. Каталог. – Мариуполь, 2005.
4. Мастера советского искусства о пейзаже. – М.: Академия художеств СССР, 1963, с. 51
5. Немцова В. С. Гайда на Айдар. Пейзажный живопис В. Чурсіна // Музейний провулок, № 1 (18), 2011, с. 112
6. Немцова В. С. Изобразительное искусство Харьковщины (исторический очерк). – Х.: Регион – информ, 2004, с. 122
7. Немцова В. С. Харьковская художественная школа. – Х.: ФЛП Шевченко, 2011, с. 265 – 266
8. Репінські пленери. Альбом. – Х.: Майдан, 2004
9. Сазонова А. Є. Міжнародний Репінський пленер: здобутки та перспективи. // Харківщина мистецька: історія, традиції, сучасність (до 70 – річчя ХО НСХУ). – Х.: Золоті сторінки, 2008, с. 138
10. Федорук О. К. Ми – із Севастопольської творчої команди // Образотворче мистецтво, №4, 2006, с. 98
11. Харківська пейзажна школа. Альбом. – Х.: Родовід, 2009.
12. Художники України. Вячеслав Бабак. – К.: №32 (60), 10 августа, 2006.
13. Художники України. Михаил Алатарцев. – К.: № 24, 1 декабря, 2005.
14. Юрій Вінтаєв. Живопис. Альбом – каталог (50 років від дня народження), ТОВ Золоті сторінки, 2002.
15. Южный Эрмитаж. Альбом. Пленер «Акварин 1». – Севастополь, 2011.